

14-18. Beelden vertellen

Monument ter ere van de Belgische infanterie – (7)

Praktisch

- Adres:
Poelaertplein – 1000 Brussel [plan](#)
- Bereikbaarheid:
 - Trams 93 & 94 – halte Poelaert (Justitiepaleis)
 - Metro 2 & 6 – halte Louiza
- Voor een optimale leesbaarheid niet je de bundel best samen links in de uiterste bovenhoek.
- Start met de toelichting aan de trappen van het monument en neem bij aanvang een beetje afstand van het beeld.

Inhoud

- De juiste antwoorden bij de observatiefiches zijn aangeduid in het blauw.
- Je vindt bijkomende vragen in een kadertekst om samen met de leerlingen mondeling te overlopen.
- Na de oefeningen vind je bijkomende informatie om met je leerlingen op bepaalde thema's dieper te kunnen ingaan.
- Het staat je natuurlijk vrij om enkel deze informatie te selecteren die je het meest bruikbaar acht voor jouw leerlingen. Het belangrijkste is om de leerlingen er toe te brengen het monument grondig te observeren.

Thema's die aan bod komen

- De uitrusting van de Belgische soldaten.
- De infanterie en de opdeling van de grondtroepen.
- De symbolen bij een herdenkingsmonument: rugzak van de soldaat, laurier, allegorie...

In de buurt van...

- *Monument van de Britse erkentelijkheid aan de Belgische natie* – (8)
- *Monument voor Gabrielle Petit* – (12)
- In het Justitiepaleis: *Monument voor de advocaten van de Brusselse balie gestorven voor het vaderland* – (6)
- Op vier metrohaltes van: *Monument voor de doden van Sint-Joost-ten-Noode* – (66)

Je vindt onze observatiefiches op <https://www.erfgoedklassen.brussels/lesmateriaal/14-18-herdenken/>

Monument ter ere van de Belgische infanterie

De omgeving van het monument

1. Observeer het monument en duid aan wat het best past.

☒ We kunnen het van ver zien.	☐ Het ligt een beetje verstopt.
☒ We kunnen er rond wandelen.	☐ Het staat tegen een muur.
☒ Er is veel ruimte rond het monument.	☐ Het plein staat vol auto's en bomen.
☒ Je ziet de hemel achter het monument.	☐ Er staan gebouwen achter het monument.

➔ Komt het monument volgens jou mooi tot zijn recht in deze **omgeving**? JA / NEE

2. Het monument is... ☐ klein ☒ groot

3. Wat is dat grote gebouw links naast het monument?

- ☒ het Justitiepaleis
☐ Het Paleis voor Schone Kunsten
☐ het Koninklijk Paleis

4. Vanuit welk gezichtspunt lijkt het monument het grootst?

- ☒ vanaf de voorkant ☐ vanaf de zijkant

De vorm van het monument

1. Uit welke verschillende delen bestaat het monument? Kruis aan.

 ☒ een sokkel	 ☒ trappen	 ☒ een hek	 ☐ beplanting
 ☐ een pilaar	 ☒ een obelisk	 ☐ één personage	 ☒ een beeldengroep

De samenstelling van het monument

1. In welke geometrische vorm zou het monument kunnen passen?

- ☒ een driehoek ☐ een vierkant ☐ een rechthoek

Teken de vorm op de foto hieronder.

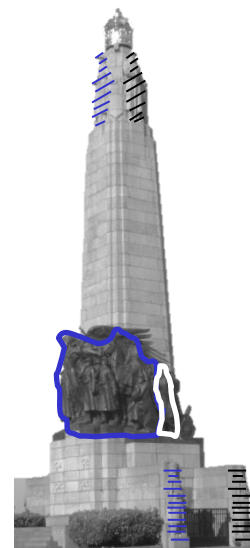
2. Het monument is...

☒ symmetrisch

☐ asymmetrisch

Teken eventueel de symmetrieas op de foto.

3. Op en rond het monument kan je verschillende **beeldengroepen** terugvinden.

1) Kijk naar de omlijnde figuur en omlijn de figuren die erbij horen.

2) Kijk naar de schuin gearceerde figuur en arceer de figuren die erbij horen op dezelfde manier.

3) Kijk naar de horizontaal gearceerde figuur en arceer de figuren die erbij horen op dezelfde manier.

Het materiaalgebruik

1. Kijk naar de beeldengroep die je omlijnde. Van welk materiaal zijn deze beelden gemaakt?

☐ blauwe hardsteen

☒ brons

2. Van welk materiaal is **de rest van het monument** gemaakt?

☒ blauwe hardsteen

☐ brons

3. Juist of fout?

- De kleuren van deze twee materialen contrasteren (zijn erg verschillend)
→ **JUIST** / FOUT
- En dus...
▪ Dit benadrukt de bronzen beeldengroep. → **JUIST** / FOUT

4. Welke kleuren kan je in brons terugvinden?

☒ bruin

☒ groen

☒ blauwgroen (turquoise)

☒ goudkleur

☐ zilverkleur

☐ zwart

Een monument voor...

1. Voor wie is dit monument opgericht? Vul aan:

'Ter verheerlijking der Belgische **infanterie**.....' !

2. Naar welke gebeurtenis(sen) verwijst dit monument?

☐ de Franse Revolutie

☐ de onafhankelijkheid van België

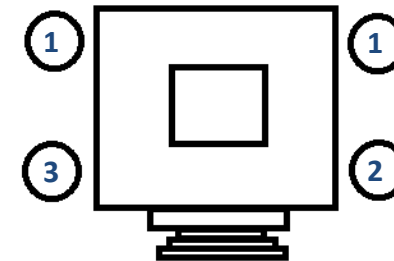
☒ de Eerste Wereldoorlog

☒ de Tweede Wereldoorlog

De soldaten in steen

Loop langs rechts rond de sokkel en ga op zoek naar deze soldaat in steen.

1. Hij lijkt heel erg op zijn buurman! Maar toch...
Duid op de foto aan waar de beelden verschillen.
2. Er staan 4 soldaten rond het monument. Zet ze op de juiste plaats op het plan hieronder door hun nummer in de cirkels te schrijven. (nummers van de foto's hieronder (①②③))

3. Het verschil zit hem dus in de **hoofddeksels**. Verbind nu elk hoofddeksel met de juiste soldaat.

① jager te voet

② grenadier

③ karabinier

hoed met opstaande
rand

klephoed met pompon

bontmuts

Mondeling

- Observeer de houding van de soldaten in steen. Wat doen ze? Ze houden de wacht.
- Wie of wat bewaken ze? Een liggende soldaat. Waaraan kan je zien dat het een soldaat is? Aan zijn helm. Waarom kunnen we zijn gezicht niet zien? Het is bedekt.
- Waarom is het bedekt? Hij is dood.
- Wat voel je als je naar dit personage kijkt?

De beeldengroep in brons

A – De centrale figuur

Wat is juist? Omcirkel of kruis aan.

vrouw / man	schoenen / blote voeten
kleding: ☐ uit de tijd van de oorlog ☒ uit de oudheid	Accessoires: ☒ vleugels / palm / helm ☒ groter / kleiner / even groot ... als de andere figuren
 	We krijgen de indruk dat deze figuur... ☒ de anderen beschermt. ☒ de anderen gidst. ☐ de anderen verplettert.

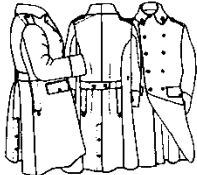
→ Wat denk je dat deze figuur is?

- ☐ de uitbeelding van een gewoon persoon.
- ☒ een personage dat een idee of een gevoel uitbeeldt.

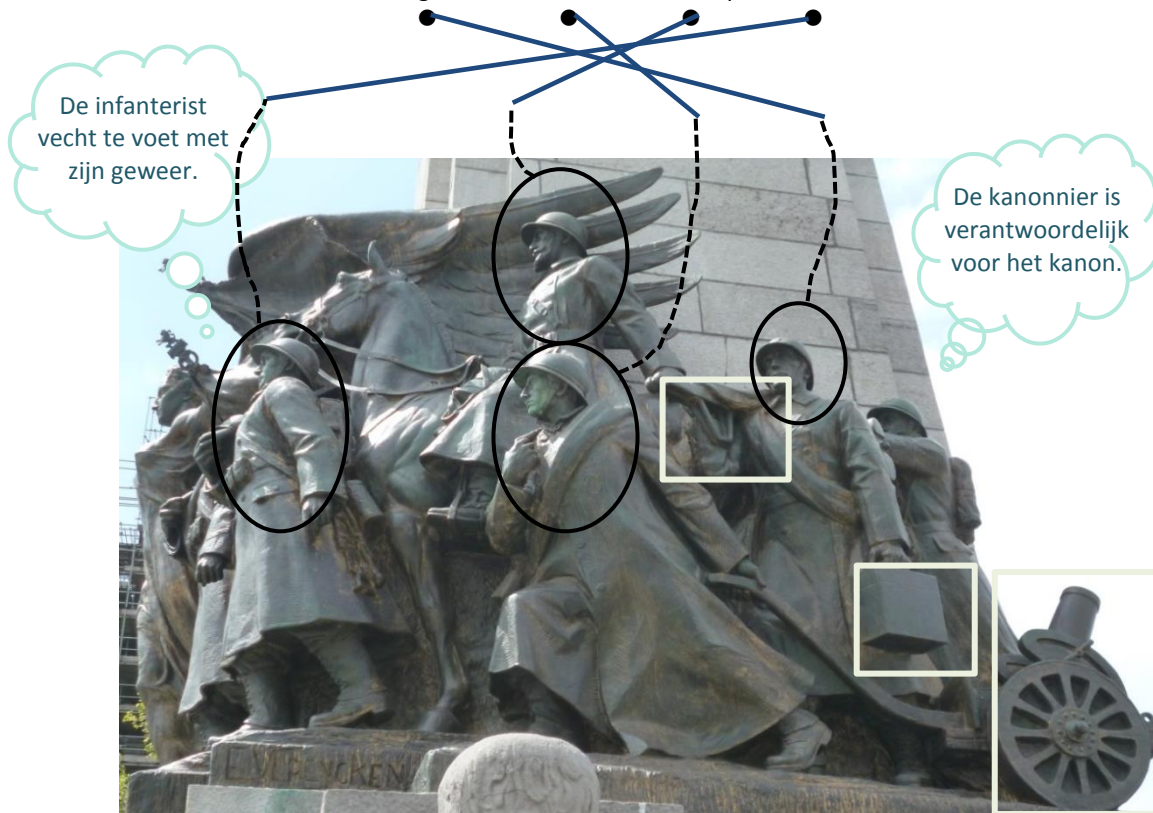
B – De mannen

1. Hoeveel mannen tel jij? 13
2. Dragen ze exact hetzelfde uniform? JA / NEE
3. Duid aan welke elementen je terugvindt bij de soldaten.

		
☐ broodzak	☒ gamel	☐ veldfles
		
☒ schop	☒ rugzak met opgerold deken	☒ patronentas/-gordel
		
☒ deken	☒ Adrian helm	☒ beenkappen
		
☐ beenwindsel	☒ gasmaskeretui	☒ reservelaarzen
		
☒ kapotjas	☒ documententas	☒ sabel

4. Plaats je op hetzelfde punt als de fotograaf van deze foto.
- Teken in de witte vlakken het stukje dat is weggeknipt.
 - Je ziet vier personages. Wie doet wat? Verbind met pijltjes.
- ziekendrager – kanonnier – soldaat te paard – infanterist

Mondeling

- Geef twee verschillen tussen het uniform van de soldaten in brons en in steen. 1) enkel de soldaten in steen hebben een bajonet. 2) de soldaten in steen dragen geen helm, maar een mooie hoed.
- Welk hoofddeksel beschermt het meest, de helm of de hoed? De helm omdat die sterker is.
- Ontdek met de leerlingen de soldatenrugzak aan de achterkant van het monument. Hij staat op een laurierkrans. Deze krans symboliseert de overwinning.

C – Naast paarden, bespeuren we nog een ander dier: een hond!

1. Zoek eens naar de **honden** in de bronzen beeldengroep.
2. Wat voor een honden lijken het?
 - ☐ circushonden
 - ☐ blindengeleidehonden
 - ☒ honden die helpen bij het transport (vervoer).
3. Wat vervoeren zij? Als je goed kijkt, kan je het ook herkennen op onderstaande foto.....een mitrailleur.....

Houding van de personages

Ga terug voor het monument staan met zicht op de bronzen beeldengroep.

1. Kijk eens goed naar de **gezichten** van de soldaten:
 - Ze kijken allemaal in dezelfde richting. → JUIST / FOUT
 - Ze kijken recht voor zich uit. → JUIST / FOUT
 - Ze lachen samen. → JUIST / FOUT
2. Kijk eens naar hun **houding**: ze..... ☐ staan stil ☒ zijn in beweging
 Hun lichamen zijn... ☒ strak en gespannen ☐ soepel en ontspannen
 → Hoe komen ze over volgens jou?
 fier - vastbesloten - bang - zonder veel emotie - gelukkig - wanhopig -
 - boos - enthousiast – geconcentreerd – opgelucht

Op de top

Helemaal bovenaan het monument staat er nog iets te blinken.

1. Welk element staat er helemaal bovenaan?

- ☒ een kroon
- ☐ een taart
- ☐ een helm

2. Wat symboliseert dit element?

- ☒ België
- ☐ Christus
- ☐ Rechtvaardigheid

- **Mondeling**
- Hoeveel soldaten staat er vlak onder de kroon? 4
- Wat houden zij vast? Een zwaard en een wapenschild.
- Deze voorwerpen zijn niet van de tijd van WO I. Uit welke tijd dan wel? De middeleeuwen
- Waarom staan deze soldaten rond de kroon? Zij bewaken/beschermen België.

De grote vrouw met vleugels

Ga voor de vrouw met vleugels staan. Je weet nu dat dit beeld een idee of een gevoel uitbeeldt. Je weet ook wie de andere personages zijn. Dus, wat denk je? Wat symboliseert de vrouw?

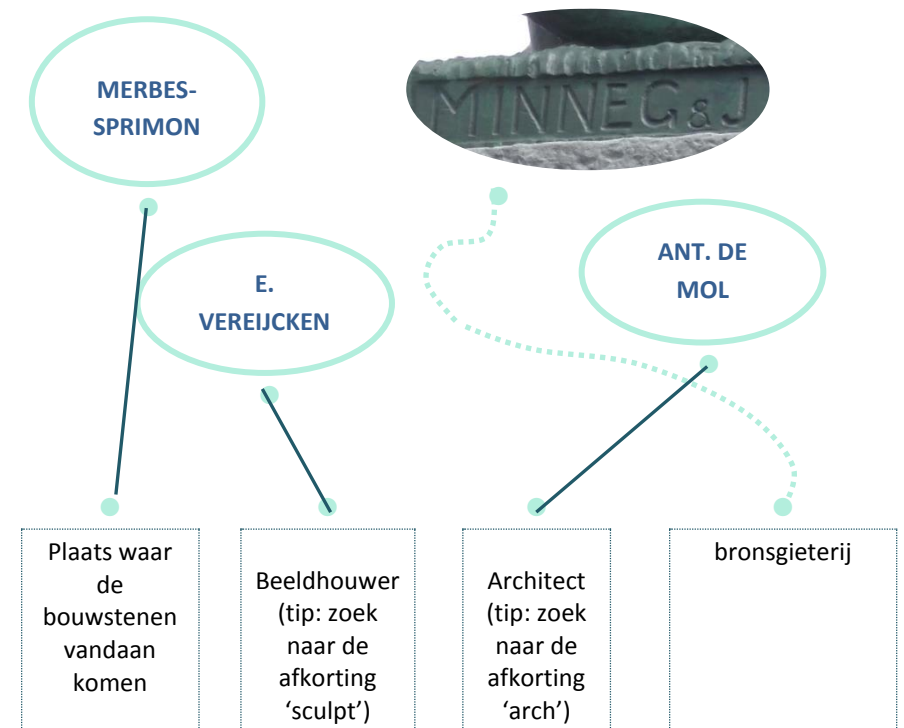
- ☐ het moederschap
- ☒ het vaderland
- ☐ de wetenschap

Het vaderland is het land waarvoor deze soldaten gevochten hebben.

Het opschrift

1. Om dit monument te maken, werkten verschillende mensen samen.

- Zoek naar de handtekening van iedereen die meewerkte en schrijf hun naam in de ovaaltjes.
- Verbind ze nu met hun taak of beroep. Je krijgt er eentje cadeau

Nu weet je wie het monument maakte, maar geen enkele datum vertelt ons wanneer precies.

We kunnen wel iets ontdekken aan de hand van de schrijfwijze van de opschriften!

- Zoek op het monument naar onderstaand opschrift. Kijk eens goed naar de vorm van de letters die wij hebben uitgewist op de foto.
- Probeer de juiste vorm na te tekenen in de vakjes onder de foto.

- Met welk lettertype komen de letters het best overeen? Duid aan...

Mondeling

Om de ontdekking van het monument af te sluiten, kan je volgende vraag nog aan je leerlingen stellen: Welk gevoel roept dit monument bij je op? Om hen te helpen, kan je ze reeds enkele woorden voorstellen: vrolijkheid, angst, verdriet, medelijden, haat, fierheid,...

Toelichting

De omgeving, de vorm en de samenstelling van het monument

Het *Monument ter ere van de Belgische infanterie* staat helemaal alleen aan deze kant van het plein. Het kan dus moeilijk aan de aandacht ontsnappen. Zelfs in de schaduw van het monumentale Justitiepaleis verliest het zijn glans niet dankzij zijn afmetingen en verticale compositie. Het monument past in een rechtopstaande driehoek. Door zijn hoogte wordt het bovendien een echte mijlpaal in de stad. Omdat het op een hoog niveau staat, torent het boven de stad uit en heeft het de Brusselse daken als achtergrond. Geen blanke muur of een rij bomen dus als canvas, maar wel de blauwe hemel. We kunnen rond het monument wandelen en aan elke zijde vinden we nieuwe elementen die het verhaal van het monument vervolledigen.

Het materiaalgebruik: brons en steen

Met uitzondering van de centrale beeldengroep, is het hele monument opgetrokken uit blauwe steen.

De centrale beeldengroep is gerealiseerd in brons. Brons is een legering van koper en tin. De eigenlijke kleur is goudbruin maar onder invloed van vocht en CO₂ oxideert het koper en krijgt het een groenblauwe kleur. Dit patina dat zo karakteristiek is voor sculpturen in brons werd soms beoogd door de artiest. Door gebruik te maken van zuren bij de creatie van het werk, wordt het verouderingsproces bewust versneld. De meest dominante kleur van de beeldengroep is bruin, maar als je goed kijkt, zie je dat sommige details verguld zijn, en andere dan weer groenblauw.

Om het brons vorm te geven dient het te worden gesmolten en gegoten in een mal. Dit is een lang en ingewikkeld proces waarvoor de kunstenaar vaak eerst een model in klei realiseert waar hij een mal rond maakt. Het is in deze mal dat de legering van koper en tin wordt gegoten en hard wordt. In tegenstelling tot wat

men vaak denkt zijn de monumentale bronzen beelden hol gegoten! (zie pedagogisch dossier nr.2: '14-18. Beelden vertellen')

De bronzen kleur contrasteert met de blauwe hardsteen waardoor de beeldengroep sterker benadrukt wordt. De bronzen kroon op het topje van het monument valt nog harder op omdat ze ook nog eens verguld is. De stralende kroon boven de obelisk fungeert als een mijlpaal in de stad.

Een monument voor de infanterie

Dit monument is opgedragen aan de soldaten van de Belgische infanterie, de militairen die te voet ten strijde trokken, ook de grondtroepen genoemd. De Belgische infanterie tijdens de Eerste Wereldoorlog bestaat uit vier regimenten: de linietroepen, de karabiniers, de grenadiers en de jagers te voet. De linietroepen vormden het grootste deel van het leger. De grenadiers, zowat de oudste troepen, werden als elitesoldaten beschouwd. Jagers te voet en karabiniers waren lichte troepen met verkenning als hoofdtaak.

Twee data komen voor op het monument: 14-18 en 40-45. Veel herdenkingsmonumenten in België verwijzen naar de twee wereldoorlogen. Vaak – zoals ook hier het geval is – werden bestaande monumenten na de Tweede Wereldoorlog aangepast om ook deze slachtoffers te herdenken.

De soldaten in steen: het uniform aan het begin van de oorlog

Aan het begin van de oorlog in 1914, dragen de soldaten nog steeds het uniform uit de vorige eeuw. België had immers nooit oorlog gekend en zo was er ook geen noodzaak om uniformen aan te passen en te moderniseren.

De soldaten uit de verschillende regimenten zijn te onderscheiden aan de hand van hun hoofddeksels. De grenadiers droegen een bontmuts, de hoed met opgedraaide kraag werd gedragen door de karabiniers en de jagers te voet hadden een sjako (klephoed) met pompon op het hoofd staan.

De uniformen die de soldaten aan het begin van de oorlog droegen, vielen veel te hard op en bovendien konden ze ook onvoldoende bescherming bieden tegen nieuwe wapens zoals de *schrappel*. Dat was een granaat, gevuld met stalen of loden kogels, die in de lucht of bij inslag ontplofte. In de loop van de oorlog werden de uniformen daarom aangepast en ook de mooie maar niet echt discrete

hoofddeksels werden vervangen door helmen. Het stelt ons wel in staat om de afgebeelde soldaten in steen te dateren, namelijk uit 1914, aan het begin van de oorlog.

De soldaten in steen: wachters

De soldaten in steen staan opgesteld op de vier hoeken van het monument. Ze lijken de wacht te houden voor een hek dat toegang geeft tot een ruimte onder het monument. Een soldaat ligt er op een altaar, met een helm op zijn lichaam. Het herinnert aan middeleeuwse grafzerken.

Vanaf de 13^e eeuw wordt op het graf van bepaalde persoonlijkheden de beeldhouwde beeltenis geplaatst van de overledene. Doorgaans worden ze liggend afgebeeld, in vol ornaat en met de indruk dat ze slapen.

In het geval van het monument wordt het gezicht van de soldaat bedekt met een laken waardoor de indruk van de dood sterker lijkt. Dit gedeelte van het monument nodigt uit tot bezinning.

De centrale figuur in brons: een allegorie

Dit vrouwelijk personage is een allegorie. Ze geeft vorm aan een abstract idee of gevoel. In dit geval staat ze voor het vaderland.

Ze draagt een lang antiek gewaad en verkrijgt daardoor een tijdloze uitstraling. Ze is veel groter dan de soldaten en beschermt hen met haar open gespreide vleugels.

De bronzen soldaten: aangepaste uniformen

In tegenstelling tot de soldaten in steen, dragen de soldaten in brons wel degelijk de moderne uniformen die ingevoerd werden vanaf 1915. Het opvallendste verschil zit hem in de helmen. Vanaf 1915 dragen alle soldaten de Adrianhelm, genoemd naar de man die de

helmen in productie liet gaan. Deze metalen helm bood een veel betere bescherming dan de hoofddeksels van gekookt leer die de soldaten nauwelijks konden behoeden voor kogels of steekwonden aan het hoofd.

De soldaten in brons zijn erg gedetailleerd weergegeven wat ons toelaat hun uniform uitgebreid te analyseren: laarzen aan de voeten met daarboven beenkappen of beenwindels, een rugzak op de rug en een patronentas met veel meer vakjes dan de loshangende exemplaren aan het begin van de oorlog.

Vraag hierbij aan jouw leerlingen om de positie in te nemen van een schutter en de kogels te zoeken uit een los tasje of uit een vastgeklemd riem rond de buik met vele tasjes!

De uniformen van de soldaten verschillen telkens een beetje van elkaar. In de details kan je de rang en functie van de soldaat ontdekken: de ziekendrager, de ruiter (die de hoogste rang had), de schutter en de soldaat met machinegeweer.

Aan de achterkant van het monument is ook de rugzak van de soldaten uitgehouwen in steen. Rustend op een krans van laurier, staat het voor de overwinning van de soldaat. Het hele leven van een soldaat zit in zijn rugzak, zijn rugzak is letterlijk zijn huis.

De beeldhouwer kiest er bewust voor om niet het wapen van de soldaat af te beelden als symbool van de soldaat en de oorlog, maar wel dit accessoire. Het is dus een hommage aan de mannen zelf en niet aan de oorlog waar ze in vochten.

De hond, een trouwe bondgenoot

Sinds de 19^e eeuw gebruikten een aantal Belgische en Nederlandse verkopers de hond als trekdier. Hij trok de kar met melk en andere (voedings)producten. Dit gebruik bleef minstens tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog doorleven. Het was typisch voor deze twee landen.

Gedurende de Eerste Wereldoorlog vinden we in alle legers waakhonden, maar ook honden die ratten vangen, goederen transporteren en naar gewonden

speuren. De Belgische en Nederlandse legers waren de enigen die honden ook gebruikten voor het vervoer van machinegeweren. De hond had dezelfde hoogte als het wapen en was sneller en kleiner dan een ezel of paard, maar hij schrok ook minder snel, kon gemakkelijker schuilen en was wendbaarder.

De compositie en de symboliek: helden

De soldaten zijn afgebeeld als helden, onderweg naar het slagveld, vastbesloten om de vijand te verslaan. De driehoekige compositie is symmetrisch en mooi in balans waardoor het geheel nog sterker wordt.

Dit beeld van de glorierijke en heldhaftige soldaten komt zeker niet voor op elk herdenkingsmonument. Soms beelden zij bijvoorbeeld ook het lijden, het verzet, het verdriet of de martelaars uit.

Je kan dit monument vergelijken met het monument in Sint-Joost (fiche 2) dat vooral droefheid uitbeeldt of het Brits oorlogsmonument aan de overkant (fiche 3) dat de rouw symboliseert.

Let op! Herdenkingsmonumenten tonen niet de realiteit van de oorlog. De soldaten op dit monument zijn gezond, proper en op hun gezicht is er geen zweempje angst te bespeuren. Het refereert niet naar de realiteit van soldaten die onder de modder in de loopgraven zitten, met de last van honger en koude, en de constante angst voor de vijand.

Op de top van het monument: België

Helemaal bovenaan het monument lijken vier soldaten in steen de wacht te houden rond een gouden kroon, symbool voor de Belgische monarchie.

Bij het uniform van de soldaten heeft de beeldhouwer zichzelf een zekere vrijheid gegund. Ze dragen een moderne Adrianhelm, maar houden tegelijkertijd een zwaard en een wapenschild vast. Deze laatste twee accessoires refereren naar de dappere ridders uit de Middeleeuwen.

De opschriften

Een herdenkingsmonument is meestal de vrucht van een samenwerking tussen verschillende mensen. We vinden er dan ook vaak verschillende handtekeningen op terug. Architect Antoine de Mol en beeldhouwer Eugène Vereijcken raakten zelf alle twee gewond tijdens de oorlog.

Het monument op het Poelaertplein werd ingehuldigd op 5 mei 1935. De manier waarop de letters zijn weergegeven op het monument is helemaal in lijn met de stijl die populair was tussen de twee wereldoorlogen, de art deco. Er zijn echter meerdere stijlen van lettertypes in zwang in deze periode.

F A

In dit geval zijn de letters heel hoekig weergegeven, zonder extra versiersels. Karakteristiek is het uitgesproken lijnenspel van deze letters, zowel horizontaal als verticaal.

Vergelijk zeker het lettertype eens met dat van het monument in Sint-Joost (fiche 2) waar men de soepele schrijfwijze van de art nouveau heeft gebruikt.

Besluit

Dit monument geeft ons twee visies op de oorlog. De centrale groep in brons benadrukt enerzijds de fiere helden die overwinnen. Ze worden beschermt door de allegorie van het vaderland dat hen naar de overwinning leidt. Onder het monument ligt daarentegen een dode soldaat die bewaakt wordt door 4 andere. Hier roept het monument eerder verdriet, ingetogenheid en verlies op. Dit gedeelte heeft niets meer te maken met de overwinning, maar wel met rouw.

Ook de stijl van het monument kan achteraf in de klas ontleed worden. Vergelijk het monument bijvoorbeeld eens met de vooroorlogse kubistische sculpturen van Picasso of de expressionistische beelden van Permeke.

Waarom zou de artiest van dit oorlogsmonument voor een eerder klassieke, realistisch en traditionele stijl hebben gekozen? Op basis van de antwoorden, kan je verder gaan met het feit dat publieke monumenten zelden avant-gardistisch zijn. Ze moeten een zekere kracht uitstralen, maar mogen toeschouwers niet choqueren. En in het geval van de herdenkingsmonumenten van de Groote Oorlog moeten ze ook tot een zo breed mogelijk publiek kunnen spreken.

Bibliografie

- DEROM (P) (red.), *De Beelden van Brussel. Standbeelden en monumenten van Brussel voor en na 1914*, Pandora, Antwerpen, 2000, p. 189-193.
- Goessens (T.), *Belgische regimentsgeschiedenissen over de infanterie tijdens de Eerste Wereldoorlog*, masterproef UGent, 2007-2008, p.75
- Lierneux (P.), *Le fantassin belge en 1914*, in Militaria magazine nr. 66, januari 1991, p. 4-10.
- Lierneux (P.), *Le soldat belge de 1915 à 1918*, in Militaria magazine, nr.160, november 1998, p.23-29.
- Lierneux (P.), *Le soldat belge de 1915 à 1918. II « la meilleure armée »*, in Militaria magazine, nr.175, p. 26-32.
- MIGNON (N), *Chiens en guerre* in : Revivons notre histoire. 2014-18, site van de RTBF : http://www.rtbf.be/14-18/thematiques/detail_chiens-en-guerre?id=8262593

Colofon

Redactie en iconografische opzoekingen

Stéfane Antoine, Catherine Balau, Nathalie Curinckx, Céline Debatty, Charlotte-Amalie Gillessen, Isabelle Ledoux, Annabelle Nuyttens, Hans Vandecandelaere: *Erfgoedklassen en Burgerschap, vzw Paleis van Keizer Karel.*

Coördinatie

Elisabeth Gybels: *Erfgoedklassen en Burgerschap, vzw Paleis van Keizer Karel.*

© Verantwoordelijke uitgever

Stéphane Demeter, vzw *Paleis van Keizer Karel*

Met dank aan

Erfgoedklassen en Burgerschap dankt Robin Van Damme, stagiair tijdens de ontwerpfase van de fiches, voor zijn diepgaande kennis over het onderwerp.

Datum: oktober 2014

